

CREDIT COMPANIES IN BULGARIA – STATUS, TRENDS AND PROBLEMS

Sergey Radukanov

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo, Bulgaria

Abstract: Non-bank financial institutions are considered in this research work. Their peculiarities are highlighted from normative point of view in Bulgaria – the legal form of existence and their localization in geographical aspect. Special attention is paid to credit companies. During the last years their number is raised considerably. The main reasons for their increase are pointed out. A dynamic and structural analysis of the assets of the credit companies is performed on the level of aggregated data. The respective conclusions and generalizations are reached.

Keywords: non-bank institutions, credit companies, credits.

КРЕДИТИРАЩИТЕ ФИНАНСОВИ ИНСТИТУЦИИ В БЪЛГАРИЯ – СЪСТОЯНИЕ, ТЕНДЕНЦИИ И ПРОБЛЕМИ

Сергей Радуканов

ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий”, Велико Търново, България

Резюме: В разработката се разглеждат небанковите финансови институции. Изяснява се тяхната особеност от нормативна гледна точка в България – правната форма на съществуване и локализацията им в географски аспект. Специално внимание се обръща на кредитиращите дружества. През последните години броят им се увеличи значително. Извеждат се основните причини за тяхното нарастване. Осъществява се динамичен и структурен анализ на активите на кредитиращите дружества на ниво агрегирани данни. Стига се до съответните изводи и обобщения.

Ключови думи: небанкови финансови институции, кредитиращи дружества, кредити.

Въведение

През последните години ролята на небанковите финансови институции нараства. Това намира отражение в увеличение на тяхното количество и разнообразие на финансовите услуги, които предлагат. Същевременно кредитиращите дружества са обект на силна обществена дискусия. Във връзка с това изследването на този тип финансови институции е особено **актуално**. Настоящата разработка има за **обект** кредитиращите дружества в България, а за **предмет** – динамиката и структурата на техните активи. **Целта** е да се изследват тенденциите в развитието на активите и структурния им състав. За постигането на така формулираната цел е необходимо да бъдат решени следните **задачи**:

- изясняване същността на небанковите финансови институции по ЗКИ чл. За и по-конкретно кредитиращите дружества;
- проучване динамиката и структурата на активите им.

Обща характеристика на небанковите дружества по ЗКИ чл. 3а и кредитиращите дружества

Смисълът, който се влага в понятието „Небанкови финансови институции“, е изключително широк. В този аспект се включват (Божинов, 2013):

- застрахователни дружества;
- пенсионни фондове;
- взаимни фондове;
- вейнчърни фондове;
- фондации.

Безспорно небанковите институции са финансови фирми с широк диапазон на предлаганите продукти и услуги. Общоприета е постановката, че всяка фирма, различна от банка, която предлага финансови услуги и продукти, се третира като финансова институция. По тази логика към финансовите институции се отнасят и заложните къщи, обменните бюра, фирмите, осъществяващи платежни услуги, факторинговите и лизинговите къщи. Отделните видове финансови институции се регулират и контролират от различни органи, а някои подлежат на едновременен контрол от няколко институции. Поради голямото количество и разнообразие на финансовите институции, акцентът на разработката се свежда до небанковите финансови институции, регистрирани по ЗКИ чл. 3а, Български финансови институции и по-конкретно дружествата, специализирани в кредитиране. Съгласно действащата нормативна база у нас тези небанкови финансови институции са дружества, които се регистрират в БНБ. За целта е създаден Регистър на финансовите институции. Техният статут и функциониране основно е определен в ЗКИ чл. 3а и Наредба № 26 на БНБ. Съгласно ЗКИ финансова институция е различна от кредитна институция и инвестиционен посредник, като извършва определени дейности. Извън обхвата на същия закон са пощенските оператори, които осъществяват платежни услуги, заложните къщи и взаимоспомагателните каси. Небанковите финансови институции могат да осъществяват почти всички банкови операции с изключение на една – публично привличане на влогове за своя сметка и собствен риск. Това е най-важната отличителна черта на този тип институции в сравнение с търговските банки. Казано с други думи, винаги може да се предпочете услуга на небанкова финансова институция, пред подобна, предлагана от търговска банка. Единственото изключение са влоговите операции.

Съгласно Регистъра на финансовите институции (по чл. 3а от ЗКИ) небанковите институции се обособяват в пет групи:

- български финансови институции;
- финансови институции от ес;
- фондове;
- кредитни кооперации;
- отписани от регистъра.

Към настоящия момент (04.07.2019 г.) дружествата, регистрирани на територията на България, са 195 (Български финансови институции). От гледна точка на правно-организационната им форма на съществуване, 41 от тях са АД, КДА – 1, ЕООД – 54, ЕАД – 27 и ООД – 72. Изборът на правна форма на съществуване на фирмите се определя от намеренията и целите на собствениците (собственика). Небанковите финансови институции са представени чрез всички разрешени възможни форми на правна организация на фирмите. Необходимо е да се уточни, че има законово ограничение за статута им – нямат право да функционират като еднолични търговци и събирателни дружества. Локализацията им в географски аспект е следната: Харманли, Правец, Летница, Горна Оряховица, Нови Пазар, Димитровград, Петрич, Пазарджик, Силистра, Добрич, Русе, Перник – 1, Хасково, Стара Загора, Сливен – 2, Бургас – 3, Шумен – 5, Ямбол – 7, Пловдив – 10, София – 151. Счита се за нормално, че броят на финансовите институции е най-голям в столицата – там е

концентрирано около една трета от населението на България. Въпреки това, съществува диспропорция в регионален аспект. Неравномерното икономическо развитие на отделните региони, намира отражение и в дислокацията на небанковите финансови институции.

В зависимост от дейностите, които извършват, небанковите финансови институции могат да се класифицират като кредитиращи, лизингови и дружества, които осъществяват други дейности. Под други дейности се има предвид основно гаранционни сделки, факторинг, форфетинг, парично брокерство и придобиване на участия в кредитна или друга финансова институция. Разбира се, класификацията донякъде има условен характер. Много дружества извършват повече от една дейност. Към настоящия момент са 103.

Таблица 1. Дружества, специализирани в кредитиране за периода 2007-2018 година

година	брой дружества, специализирани в кредитиране	година	брой дружества, специализирани в кредитиране
2007	59	2013	174
2008	64	2014	164
2009	65	2015	149
2010	119	2016	152
2011	117	2017	157
2012	156	2018	153

Източник: <http://www.bnb.bg>

Интересно е да се проследи развитието на дружествата, специализирани в кредитиране. Това са т.нар. „фирми за бързи кредити”. През последните години те са обект на активна обществена дискусия.

За разглеждания период броят на дружествата нараства приблизително три пъти (вж. Таблица 1). Разбира се, в основата на този процес стоят обективни причини:

Първо. През 2007 г. Глобалната финансова криза е вече факт. Тя се отразява на българските банки индиректно, макар и малко по-късно (през 2009 г. и 2010 г.). Това може да се установи от финансовите им отчети. В крайна сметка регулаторните органи и мениджмънтът на банките въвеждат по-строги изисквания при кредитирането на юридически и физически лица. Това има негативен ефект за микроикономическите единици у нас – потребители, производители, фирми.

Второ. Въздействието на кризата върху реалната икономика е по-директно. За да оцелеят, някои фирми са принудени да извършат съкращения поради намаляване обема на производството. Други фирми не успяват да се задържат на пазара и фалират. Има и такива, на които кризата не се отрази съществено, но като цяло безработицата нараства. Реалните доходи и работни заплати остават на същото си равнище, а в някои отрасли се отбелязва намаление.

Трето. Известно е, че кредитиращите дружества предоставят кредити при значително по-леки условия в сравнение с банките. Кредитоискателите (фирми и физически лица) на кредитиращите дружества са с по-висок рисков профил. Те не винаги отговарят на необходимите банкови изисквания за предоставяне на кредити и поради това се обръщат именно към този тип дружества при необходимост от финансиране.

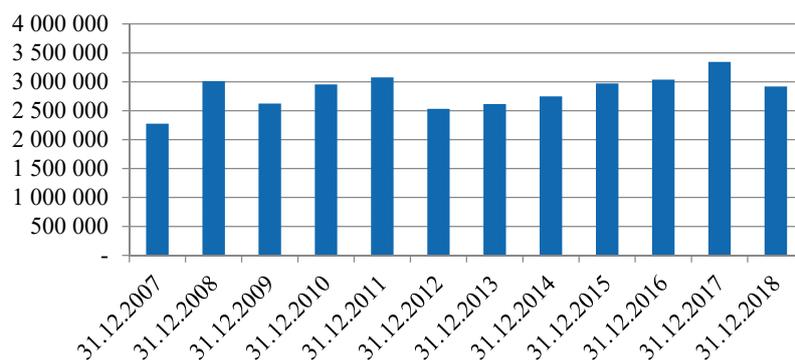
Четвърто. Съгласно теорията на Кейнс за предпочитаната ликвидност са налице три мотива – транзакционен, осигурителен и спекулативен. Проявлението на транзакционния мотив е също от значение. Според него икономическите агенти търсят пари за осъществяване на сделки. При непредвидени ситуации се изпитват ликвидни затруднения и винаги може да се обърнат към небанкова финансова институция.

Увеличението на броя кредитиращи дружества е показателно за развитието на този сегмент от кредитния пазар – предоставяне на кредитни продукти на лица и фирми с висок рисков профил. Това е индикация, макар и косвена, че в макроикономически план състоянието на икономическите агенти не е задоволително.

С цел по-адекватно анализиране е необходимо да се изследват тенденциите в развитието на техните активни операции и по конкретно динамиката и структурата на кредитния им портфейл.

Динамика и структура на активите на кредитиращите дружества

За разглеждания период (2007-2018 г.) активите на фирмите за бързи кредити нарастват (вж. фиг. 1).

Фиг. 1. Динамика на активите на кредитиращите дружества в България за периода 2007-2018 г. (в хил. лв.)

В началото на периода те възлизат на 2 275 483 хил. лв., а в края са в размер на 2 918 767 хил. лв. В относително изражение изменението е с +28,27%. За визирания период трендът на активите не е равномерен. Характеризира се редуване на низходящо с възходящо развитие. Създава се впечатление за проявата на определена цикличност в неговото развитие. Ако се запази същият модел на действие, за следващата година може да се очаква запазване нивото на активите около същото равнище или по-скоро леко намаление. Най-ниска стойност на активите се отбелязва през 2007 г. – 2 275 483 хил. лв., а най-висока за 2017 г. – 3 345 051 хил. лв.

В структурно отношение кредитите заемат най-голям дял (вж. таблица 2). Това е естествено, като се има предвид, че кредитирането е основна дейност на този тип дружества.

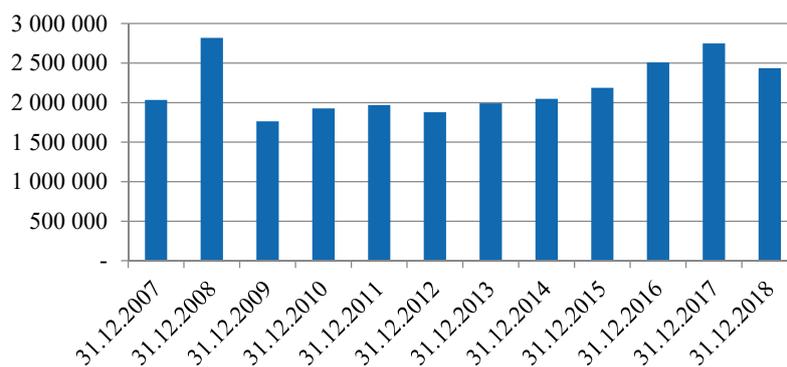
Таблица 2. Структура на активите на средностатистическо кредитиращо дружество към 31.12.2018 г.

активи	структура на активите
кредити	83,46%
репо-сделки	0,05%
ценни книжа, различни от акции	0,00%
акции и други капиталови инструменти	2,63%
акции на инвестиционни фондове	0,00%
други акции	2,63%
други активи	13,86%

Източник: <http://www.bnb.bg>

Следващата позиция с по-значителен дял е „Други активи”. Тук се отнасят основно парите в каса и дълготрайните активи. Останалите позиции имат незначителен дял.

За целия период нарастването на кредитирането в относителен аспект е 19,73% (вж. фиг. 1). В абсолютно отношение е 401 437 хил. лв. Показателят темп на изменение спрямо предходен период отчита най-високо нарастване на кредитирането за 2008г. спрямо 2007 г. от +38,53%. За 2009 г. спрямо 2008 г. е -37,46%. За разглеждания период 2007-2018 г.това е годината с най-голям отлив от бързите кредити. За 2010 г. спрямо 2009 г. и 2011 г. спрямо 2010 г. се регистрира нарастване съответно от +9,34% и +2,16%.

Фиг. 2. Динамика на кредитите на кредитиращите дружества в България за периода 2007-2018 г. (в хил. лв.)

За следващите години показателят е положителна величина, което означава, че е налице увеличение на кредитирането спрямо предходен период. Изключение прави 2012 г. спрямо 2011 г. и 2018 г. спрямо 2017 г., от – 4,59% и – 11,35%.

Тенденцията на кредитиране се обуславя от структурата на кредитния портфейл на разглежданите дружества. Възможно е да се осъществят анализи на основата на различни признаци. От гледна точка на матуритета, кредитите могат да се класифицират като краткосрочни – до 1 год., средносрочни – от 1 до 5 год. и дългосрочни – над 5 год.(вж. таблица 3).

Таблица 3. Кредити по матуритет на дружествата, специализирани в кредитиране за периода 2007-2018 година (в хил. лв.)

година	краткосрочни кредити	средносрочни кредити	дългосрочни кредити
31.12.2007	239 788	561 160	1 163 293
31.12.2008	257 244	657 339	1 705 787
31.12.2009	209 591	415 168	916 433
31.12.2010	249 878	475 601	899 337
31.12.2011	294 360	482 113	837 277
31.12.2012	279 844	499 611	588 863
31.12.2013	320 918	572 886	496 617
31.12.2014	321 433	664 005	512 448
31.12.2015	402 797	640 310	676 023
31.12.2016	488 263	727 559	884 425
31.12.2017	564 918	787 822	1 052 821
31.12.2018	495 597	663 891	1 071 632

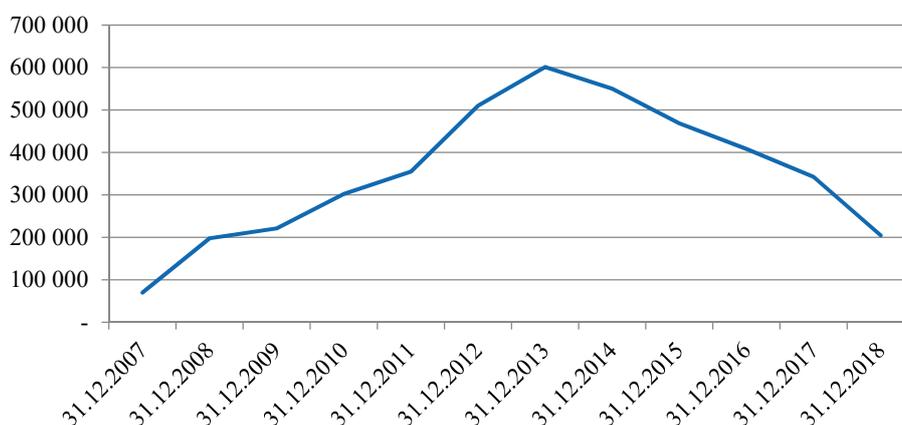
Източник: <http://www.bnb.bg>

Прави впечатление, че за разглеждания период с най-голям дял са дългосрочните кредити, следвани от средносрочните, а предоставените краткосрочни са с най-малък размер. Темпът на изменение спрямо базисен период е както следва:

- за дългосрочните кредити -7,88%
- за средносрочните кредити +18,31%
- за краткосрочните кредити +106,68%

За 2008 г. се отчита обща тенденция на нарастване и при трите вида кредити, а през 2009 г. – намаление. При дългосрочните кредити има ясна изразена тенденция – от 2008 г. намаляват до 2014 г., когато е налице „обръщане” на тренда и следва увеличаване до края на периода (2018 г.) За дванайсетгодишния период на наблюдение средносрочните кредити нарастват в началото на периода (2008 г.) и последователно за годините от 2012 г. до 2014 г. Краткосрочните кредити намаляват спрямо предходен период за последните две години – 2017 г. и 2018 г.

В зависимост от характера на погасяване кредитите биват обслужени и необслужени. Важен момент е проследяване тенденцията на необслужените кредити (вж. фиг. 3).

Фиг. 3. Динамика на необслужените кредити на кредитиращите дружества в България за периода 2007-2018 г. (в хил. лв.)

Необслужените кредити нарастват за целия период с 191,12%. В абсолютно отношение е налице пик през 2013 г. от 601 342 хил. лв., което е 30,19% от всички предоставени кредити. След 2013 г. бележат трайна тенденция към намаление. Основен проблем при кредитиращите дружества е събирането на вземания. С оглед високия рисков профил на кредитоискателите съществува и по-голям размер на проблемните вземания. В този случай практиката е да се продават просрочените вземания на колекторски фирми. Така например за 2013 г. възложеният дълг за събиране е 2,688 млрд. лв., от които 2,605 млн. лв. са на физически лица (включва се дълга на банковите и небанковите институции).

Заклучение

За разглеждания период (2007-2018 г.) броят на кредитиращите дружества нараства значително. В основата на този процес е комплексното въздействие на причини от различно естество – Глобалната финансова криза, високия рисков профил на кредитоискателите и психологическите нагласи на икономическите агенти.

В структурата на активите преобладават кредитите, което е съвсем естествено. Налице е увеличение, което е най-силно изразено при краткосрочните кредити, а дялът на дългосрочните кредити е най-голям. При необслужените кредити се забелязва положителна тенденция – от 2013 г. те намаляват.

В бъдеще небанковите финансови институции и в частност кредитиращите дружества ще продължат да играят важна роля на небанковия паричен пазар. Това се обуславя от постоянната необходимост от спешна ликвидност при икономическите агенти с по-висок рисков профил.

Библиография

1. Божинов, Б. (2013). Въведение в банковото дело. Свищов: АИ "Ценов".
2. Мишкин, Ф. (1999). Экономическая теория денег, банковского дела и финансовых рынок. Москва: "Аспект прес".